

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

**СРПСКО ПИСАНО НАСЉЕЂЕ И ИСТОРИЈА
СРЕДЊОВЈЕКОВНЕ БОСНЕ И ХУМА**

БАЊА ЛУКА – ИСТОЧНО САРАЈЕВО
2018

САДРЖАЈ

ЈЕЗИК

Јасмина Грковић-Мејџор Архаични формулаични искази у повељама средњовековне Босне и Хума	9
Слободан Павловић Фонолошке одлике српских повеља средњовековне властеле Павловића	25
Јелица Стојановић Језичко-стилске и језичко-културолошке особености ћириличких натписа старе Херцеговине	49
Наташа Драгин Узуси српске средњовековне писмености у ћирилским натписима Босне и Хума	61
Горан Комар Три средњовјековна ћириличка натписа из Босне и Херцеговине – епиграфски прилози	83
Виктор Савић Рукопис Патријаршијске библиотеке број 313 и рукописи из истог круга	93
Рајна Драгићевић О речнику Мухамеда Х. Ускуфија из 1631. године	133
Александар Милановић <i>Повеља бана Кулина</i> у Суботићевој <i>Српској грамаџици</i> (1847)	149
Марина Курешевић Активни партиципи у <i>Берлинској Александриди</i>	161
Исидора Бјелаковић Медицинска терминологија у трима лекарушама из Босне (XVIII и XIX век)	175
Надежда Јовић Српскословенске одлике језика сарајевских писама из XVII и XVIII столећа	195

Зорица Никитовић	
Семантичко поље назива за вјеру у <i>Законойравиљу Свештога Саве</i> (1219)	215

ИСТОРИЈА

Срђан Рудић	
Босна и Котор у средњем веку	241
Невен Исаиловић	
Помени српског имена у средњовековним босанским исправама	261
Радмило Пекић	
Брачне везе Захумљана и Требињаца у Дубровнику (XIV–XV вијек)	283
Борис Бабић	
Помен имена Босна у старим српским родословима и љетописима	301
Саша Шољевић	
Православље у Босни и Хуму у средњем веку	319

КЊИЖЕВНОСТ

Владан Бартула	
<i>Посланица Тимју</i> апостола Павла у <i>Обреднику</i> крстјанина Радосава	353
Мирјана Бошков	
О списима из манастира Папраће, раду Данила Крпца, Јована Злокруховића и старца Данила	371
Бранко Летић	
Писано наслеђе и српски културни образац у средњовековној Босни и Хуму	405

Радмило Пекић

БРАЧНЕ ВЕЗЕ ЗАХУМЉАНА И ТРЕБИЊАЦА У ДУБРОВНИКУ (XIV–XV ВИЈЕК)*

У средњем вијеку Дубровник је био главни центар у који је масовније долазило становништво из Хумске земље и Требињске области. Процес иселјавања са подручја Хумске земље и Требињске области у средњовјековни Дубровник трајао је вијековима. Поводи за то, у појединим раздобљима, били су различити, о чему свједочи обимна литература.

И поред чињенице да су у Дубровнику била на снази строга ограничења када је у питању насељавање, многи људи са подручја данашње Херцеговине тражећи посао у Дубровнику, вјешто су се сналазили и дјеловали у својству становника. Да би добили дубровачко грађанство и постали пуноправни грађани, досељеници су морали испунити прописане услове. Између осталог, поред посједовања имовине били су обавезни да оснују породицу у Граду.

На темељу необјављене и објављене архивске грађе из Дубровачког архива, у раду се презентују брачне везе досељеника из Хумске земље и Требињске области, у XIV и XV вијеку. У питању су подручја која данас припадају Републици Српској.

Кључне ријечи: брак, уговори, Дубровник, Хумска земља, Требињска област.

Услјед различитих околности, а првенствено лоших економских прилика, које су узроковали ратни сукоби, гладне године, разне епидемије и слично, млада популација из Хумске земље и Требињске области одлазила је у Дубровник „трбухом за крухом” и обављала углавном физичке послове. Досељеници са поменутих подручја, у Дубровнику су се најчешће запошљавали као служавке и слуге. Мушка популација најчешће је изучавала одређене занатске вјештине, уколико је била на служби код неког занатског мајстора. Изузев специјализованих занатских вјештина, попут златарске и слично, за које су млади ученици имали обавезу да плате своје школовање, у другим случајевима младићи су служи-

* Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 *Косово и Мејхохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ли учитеље, који су их издржавали и на крају службе давали им алат свога заната и понекад мања новчана средства. И женска радна снага која је обављала послове служавки, од својих послодаваца, поред становања, исхране и одијевања на крају службе добијала је симболичну новчану накнаду.¹ Међутим, уколико су служавке у току службе биле испрошене, ступајући у брак, њихов послодавац, независно од њихове родбине, обезбјеђивао им је мираз и другу спремину за удају, „по дубровачком обичају”. Бројни уговори о овом питању сачувани су у књигама Дубровачког архива, с тим што је дио њих већ објављен.²

Да би добили посао и остали у граду, досељеници из Хумске земље и Травуније пристајали су на промјену и имена и вјере, са чиме су они или њихови тутори били сагласни. У Дубровнику су на католичанство прелазили средњовјековни становници Невесиња, Дабра, Билеће, Требиња и других подручја. Тако је 1413. године из Дабра у Дубровник отишао Радослав Сладановић, који је крштен по католичком обреду и промијенио име у Тонко. Из истог мјеста, нешто касније, отишла је и Љубисава Веоковић, која је имала осам година, а по крштењу је добила име Вентурина.³

Априла 1414. године, из Невесиња је отишла и постала служавка Радослава, кћерка Радоја Рачића.⁴ И она се најприје својевољно крстила у католичкој вјери, а потом је добила запослење код једног трговца.⁵

Почетком 1415. године, Радован Ђурђевић, влах из катуна Мириловића, у Дубровник је довео своју кћерку Радославу да служи код Мари-на Максића. Радован је пристао да његову кћерку Радославу Марин крсти по католичком обичају, и она је по крштењу прозвана именом Ана.⁶

Исти случај био је и са Радоњом Радојевићем који је у Дубровник дошао из села Корита, смјештеног између Билеће и Гацка. Његов старији брат довео га је у Дубровник код златара Ивана Прогановића да служи и учи занат. И Радоња је крштен по католичком обреду, а ново име било му је Марко.⁷

Иако се у документу изричито не наводи, вјероватно је по католичком обреду крштен и Милисав Миљеновић из Дабра, из села Поникве, за кога се сматра да је изучио занат, постао врстан сликар и радио фре-

¹ САМАРЦИЋ 1948: 64–78; НРАВАК 1973: 23–62; ХРАБАК 2003: 144–180.

² ДИНИЋ-КНЕЖЕВИЋ 1974: 19–40; ДИНИЋ-КНЕЖЕВИЋ 1995: 147–148; 171–172.

³ ПЕКИЋ 2005: 140–141, 154; ТОШИЋ 2006а: 136–138.

⁴ DAD, Div. Not. XII, f. 20 (5. IV 1414); ПЕКИЋ 2007: 98.

⁵ ТОШИЋ 2006а: 133–135.

⁶ DAD, Div. Not. XII, f. 68 (6. I 1415); ПЕКИЋ 2014: 27–34.

⁷ DAD, Div. Not. XLIII, f. 130^v; САМАРЦИЋ 1948: 72; ФИСКОВИЋ 1949: 165.

ске у цркви Св. Василија у Столиву. Приликом ступања на службу код чувеног сликара Ивана Угриновића, Дабранину Милисаву промијењено је име и прозван је Петром.⁸

У Дубровник је отишао и један Бањанин, који се у изворима наводи као Вито Даниелис, што значи да је и он највјероватније покрштен и прозван новим именом. У Дубровнику се запослио као слуга дубровачког надбискупа. Након извјесног периода, Бањанин је побјегао из Дубровника и са собом одвео коња и друге ствари у вриједности од 100 перпера.⁹

Поред добијања посла и стицања имовине, да би постали дубровачки грађани досељеници су, како смо већ истакли, морали оформити и породицу у Дубровнику.

Брачни уговори које су у Дубровнику склапали досељени становници Хумске земље и Требињске области евидентирани су у јавном Нотаријату, а сачувани су у познатим серијама „*Pacta Matrimonialia*” и „*Liber Dotum*”. Књиге о миразу сачуване су од 1348. године, а књиге о женидби од 1417. године. Осим наведених, о брачним везама Захумљана и Требињаца посредно свједоче и друге архивске серије Дубровачког архива. Поред тога, многи уговори о брачним везама Захумљана и Травуњана фрагментарно се помињу у различитим радовима. На неке од њих пажњу су скренули Д. Динић-Кнежевић, Ђ. Тошић и Н. Исаиловић, затим З. Јанковић Ромер, а из каснијег периода М. Сиврић и други, о чему ће бити ријечи у даљем излагању.

Најприје је важно истаћи да је у Дубровнику приликом склапања брака велику улогу имала католичка црква. Црквени закон прописивао је најнижу добну границу вјеридбе седам година живота, тако да се дјевојке могу вјенчавати са 12, а младићи са 14 година старости.¹⁰

Брак су договарали будући супружници, или неко други у њихово име, а младожења је мираз примао од невјестиних родитеља. Уколико невјестини родитељи нису били живи, младожења је мираз примао од њене браће, друге родбине, татора или послодавца код кога је радила.

Иако се приликом склапања брака од дјевојака тражила њихова сагласност, очева ријеч била је пресудна, јер је он био одговоран за исплату мираза. Када су у питању дјевојке из Захумља и Требињске области, које су се удавале у Дубровнику, на основу изворне грађе видно је да су биле запослене као служавке, што је у неким од докумената и евиденти-

⁸ DAD, Div. Canc. LXXV, f. 48'; Ђурић 1964: 271–272; Sivrić 1999: 215–216, 219.

⁹ DAD, Lam de for. VIII, f. 31 (16.VI 1428).

¹⁰ ŠOLIĆ – ŠUNDRICA – VESELIĆ 2002: 182, 188.

рано. Дакле, радило се о сиромашним невјестима. Удавале су се према дубровачком обичају, како је у документима и наглашено, тако што су биле у обавези да у брачну заједницу донесу мираз. Утврђено је да се висина мираза досељених дјевојака најчешће кретала до 80 перпера у новцу, са нешто одјевних предмета и накита. Понекад су у мираз доносиле куће од земљаног набоја или дрвета, које су им завјештавали њихови послодавци. Тако се извјесна Обрада из Требиња удала у Дубровник 1339. године, и у мираз донијела 90 перпера.¹¹

Десет година касније још једна Требињка истог имена Обрада, кћерка Толоја, удала се у Дубровник за Станка, сина Габријела из Стона, који је потврдио 14. марта 1349. године да је примио у мираз 200 перпера.¹²

За разлику од поменуте Обраде, значајно већи мираз био је Требињке Гојне, кћерке Прерада Љубибратића из Требиња, која се удала у Дубровник за Остоју Брајшинића. Гојнин мираз износио је 40 перпера у новцу, и камена кућа у Граду која се налазила близу конвента мале браће. Њен супруг Остоја потврдио је пријем мираза јануара 1383. године, пред дубровачким судијом и свједоцима Јаковом Соркочевићем и Мартолом Тудузићем.¹³

Почетком XV вијека, у Дубровнику је брак склопила и Будна, кћерка Хранчете из Требиња. Њен супруг био је Радослав Грегорић коме је у мираз донијела камену кућу покривену цријепом, смјештену у предјелу Св. Никола. Кућа је била намјештена и опремљена са свим покућним стварима. Нешто касније, у Дубровнику се оженио и Прибил Милославић из Требиња. Његова супруга Добрица у мираз је донијела 200 перпера и половину куће у граду.¹⁴

Из Требиња је био и Богоје Божићијевић, који се такође оженио у Дубровнику. Његова изабраница била је Живка, служавка дубровачког властелина Стјепка Нељешковића, који јој је обезбиједио скроман мираз у износу од 30 перпера.¹⁵

¹¹ Динић-Кнежевић 1995: 147.

¹² Ego quidem Staugnum filios Gabriella de Stagno confiteor quod super me et super omnia bona mea pro perchiuio uxoris mee, Obrade fillie Tolloe de Trabignam habui et ab ipsa Obrada uxora mea uerpereros ducentos [...]. DAD, Lib. Dot. I, f. 10 (14. III 1349); Динић-Кнежевић 1974б: 85.

¹³ Ego quidem Ostoya Braysanich confiteor quod super me et super omnia bona mea, pro dote san perchiuio uxoris mee, Goyne filie condam Preradi Lubibratich de Tribunio habui et recepī dicta Goyna uxoram mea unam domum lapideam positam intus in Ragussio [...]. DAD, Lib. Dot. II, f. 105' (17. I 1383).

¹⁴ Динић-Кнежевић 1995: 148, 171.

¹⁵ Ego Bogoe Bosichichouich olim de Tribigne et nunc de Ragusio confiteor quod super me et super omnia bona mea pro dote et perchiuio Zivche famule olim Stepcha de Nale

И са подручја Врма познатог по утврђењу, граду Клобуку, становништво је долазило у Дубровник и ту заснивало своју породицу. Почетком фебруара 1411. године, у књигама мираза забиљежен је Новак Божитковић из Врма. Он се оженио Љубом, кћерком Ратича Обрадовића која му је по дубровачком обичају у мираз донијела половину куће која се налазила изнад подручја комуне. Кућа је припадала Радули, жени покојног Обрада.¹⁶

Године 1429. у Дубровнику је склопио брак и Радојко Бољуновић, човјек Добрушка Радоњића из Требиња. Његова супруга била је Радослава, кћерка Озроја. Међутим, умјесто оца Озроја, Радослави је скроман мираз обезбиједио њен рођак, кројач Богосав Поношевић, и то у вриједности од 15 перпера.¹⁷

Око 1430. године у Дубровник се доселио и Братут Градојевић из Требиња. Након извјесног периода Братут Градојевић се оженио у Дубровнику, формирао породицу, што је био један од услова за добијање дубровачког грађанства. Његова супруга била је Катарина, кћерка Прибитка Миокнића. Њихов уговор о миразу регистрован је 28. октобра 1455. године.¹⁸ Значајно је истаћи да је овај Требињац 1466. године, као успјешан пословни човјек, постао члан антунина. Његов потомак био је знаменити Вићентије (Вицко) Братутовић, који је био у служби цара Фердинанда III и Филипа IV шпанског краља.¹⁹

Из Требиња је била и породица Марић (Крешмани), чији се родоначелник Радован Марић, звани Струјић, одселио из Требиња у Дубровник гдје се оженио Маргаритом, кћерком дубровачког трговца Живка Симановића. Њихов уговор о миразу евидентиран је 19. јуна 1434. године.²⁰ Ова породица припадала је дубровачким антунинима.²¹

uxoris mee habui et recepi dicta Zivcha michi dante et solvente pro dote pro dicta in denariis et cercellis uyperperos triginta secundum consuetudinem Ragusii. DAD, Lib. Dot. V, f. 35 (29. X 1425).

¹⁶ Ego Novacho Bositchouic de Vrma confiteor quod super me et super omnia bona mea pro dote et perchivio Glube filie Ratiche Obradouich uoris mee habui et recepi a dicto Raticcho ad patre presente michi dante et solvente mediam domum [...]. DAD, Lib. Dot. III, f. 113' (2. II 1411).

¹⁷ Ego Radoichus Boglunouich homo Dobrusca Radognich de Tribigne confiteor quod super me et omnia bona mea pro dote et perchiuio Radossauie filie Ozroe Cotunich uxoris mee habui et recepi a Bogosauo Ponoseuich sartore consobrino dicte uxoris mee dante et solvente pro dote uyperperos quindecim [...]. DAD, Lib. dot. V, f. 60 (12. VI 1429).

¹⁸ Библиотека Историјског института САНУ, *Genealogia Cingria. L'origini e genealogie dei cittadini Ragusei che furono in officio delle cofraternitate di S. Antonio*, 18; PEŠORDA – VARDIĆ 2012: 40.

¹⁹ ПЕКИЋ 2016: 179–199.

²⁰ *Genealogia Cingria*: 323.

²¹ PEŠORDA-VARDIĆ 2012: 38, 43.

Дана 9. фебруара 1443. године евидентиран је Радослав Богосалић из Требиња који се оженио Радославом, кћерком Прибислава Пријатељевића, која је према дубровачком обичају у мираз донијела 50 перпера.²²

Из Требиња је била и Држана, кћерка неког Деберка, која је 1463. године у Дубровнику склопила брак са кожомом Радивојем Радовчићем. Држана је била служавка код Мартола Мишљена. Њен послодавац Мартол, на име службе, обезбиједио јој је мираз у вриједности од 33 перпера и 7 гроша.²³

У пословним књигама Дубровачког архива у више наврата евидентиран је Радивач Рађенковић, звани Штитарић, из Требиња.²⁴ Између осталих, и он је регистрован у књигама мираза и то 6. новембра 1463. године. Његова супруга била је Стана, кћерка Николе Радујевића која је у мираз донијела 100 перпера. Обавезу да исплати Станин мираз преузео је њен брат Петар Николић, који је по занимању био свирач (музикант). Међутим, на маргини документа забиљежено је да се водио некакав спор око наведеног мираза и да је свирач Петар Николић био у Венецији гдје је 1467. године пренио право да га по питању сестриног мираза заступа дубровачки крчмар Мартин Ратков.²⁵

Поред Требињаца, у Дубровнику су се женили и удавали досељени Гачани и Гачанке. Један од њих био је Радиша Градојевић који је октобра 1395. године потврдио да је, по дубровачком обичају, примио мираз од његове супруге Гојке, кћерке покојног Продаше. Гојка је у мираз донијела 60 перпера и 16 гроша. У брачном уговору свједочили су Павле Гундулић и познати канцелар словенског језика Руско Христофоровић.²⁶

²² Ego Radossaus Bogosalich de Trebigne confiteor quod super me et omnia mea bona pro dote et perchiuio uxoris mee, Radossauae Pribissauae Priathegleuich uxoris mee habui et recepi ab ipsa Radossaua pro dote et perchiuio predictas uerperos quinquaginta grossorum secundum consuetudinem Ragusii. Quam dotem habui et recepi secundum more et ordines et consuetudinem Ragusii. Haec autem cartha nullo testimonio rumpi posit. DAD, Lib. Dot. VI, f. 39 (9. II 1443).

²³ Ego Radiuoy Radoucich pellizarius confiteor quod super me et omnia mea bona pro dote et perchiuio Draxile filie Dobrech de Tribigne [...]. DAD, Lib. Dot. VII, f. 35' (29. I 1463).

²⁴ Radivaz Radienchouich dictus Stitarich [...]. DAD, Deb. Not. XXXVI, f. 33'; f. 41' (26. X 1463).

²⁵ Ego Radiuaz Radienchouich dictus Stitarich de Tribigne quod super me et omnia mea bona pro dote et perchiuio Stanule filie Nicolai Radueuich uxoris mee habui et recepi a Petro Nicolich piffaro fratre dicte Stanule mihi dante et soluente [...] pro dote et perchiuio predictas uerperos centum grossos Ragusi. Quam dotem habui et recepi secundum more et ordines et consuetudinem Ragusii. DAD, Lib. Dot. VII, f. 42 (6. XI 1463).

²⁶ Ego Radissa Gradoeuich Gheçcha habitator Ragusii confiteor quod super me et super omnia bona mea pro dote seu perchivio Goyche filie condam Prodasse uxoris mee habui

За разлику од Радише Градојевића који је имао статус становника Дубровника, његов земљак Стефан Новаковић из Гацка приликом потврде да је примио мираз, наведен је као грађанин Дубровника. Када се Стефан доселио и чиме се бавио, није нам познато. Међугим, Стефан Новаковић из Гацка 16. октобра 1403. године изјавио је да је примио мираз од супруге Радославе, која је била служавка код Луке Бунића. Радослава је у мираз донијела 30 перпера и четири пара сребрених минђуша у вриједности од 10 перпера.²⁷

Априла 1466. године у Дубровнику се оженио Вукота Рађеновић, а два мјесеца касније у књигама о мираз у евидентирана је и Билосава, кћерка Богдана из Гацка, бивша служавка дубровачког властелина Стефана Замањића. Она се удала за сукнара Вита Витомирића коме је у мираз донијела 40 перпера.²⁸

У Дубровнику су се женили и досељеници из Цернице у Гацку. На темељу истраживања Б. Храбака сазнајемо да је један од њих био Вукић Радошевић који се оженио Дубровчанком Ружом. Касније се у Дубровнику оженио и Радоје Дабиживовић из Цернице који је требао да дијели женину имовину са њеном родбином.²⁹

У средњовјековном периоду на подручју Рудина налазило се село Кути, у коме су били насељени власи Малешевци.³⁰ Поред данашњег насеља Кути смјештеног између Дабарског и Фатничког поља, у дубровачким изворима помиње се село смјештено изнад Цернице.³¹ Из села Кути, из Рудина, био је Вукша Прибиловић који се настанио у Дубровник и запослио као занатлија – гребенар вуне. Дана 16. новембра 1448. године, потврдио је да је примио мираз од супруге Маруше, кћерке покојног Ратка Богановића. Како Марушин отац Ратко није био жив, њен брат Франко Будисалић исплатио је 60 перпера на име мираза.³²

et recepi a dicta Goycha uxore mea yperperos sexaginta gross. secundum consuetudinem Ragusii. Ser Paulus Gondola Judex, et Ruscho magistri Xrispofori. DAD, Lib. Dot. III, f. 20 (27. X 1395).

²⁷ Ego Stipan Nouachouich de Gezecha ad presens civis Ragusii confiteor quod super me et super omnia bona mea pro dote seu perchivio Radoslaue famule ser Luce de Bona (pro dote – precrtano) habui et recepi a dicta Radoslaua michi dante pro eius dote yperperos treginta et paria quatuor cercellorum vallorem ypp. decem secundum consuetudinem Ragusii. Ser Blaxius Sorgo Judex et Ser Marinus de Gradi testes. DAD, Lib. Dot. III, f. 61' (16. X 1403).

²⁸ Динић-Кнежевић 1995: 172.

²⁹ ХРАБАК 2008: 83.

³⁰ DAD, Deb. Not. XXXIX, f. 21' (4.VII 1470).

³¹ DAD, Lam de for. XXXVI, f. 58 (15. XI 1464).

³² Ego Vuchxa Pribilouich de Cuthi de Rudine habitator Ragusi confiteor quod super me et omnia mea bona pro dote Marusse filie condam Ratchi Boganouich uxoris mee habui

Интересантно је да је Марушин брат носио презиме Будисалић умјесто патримонијално Ратковић. Вјероватно је и он, као и раније наведени, по доласку у Дубровник крштен по католичком обичају и том приликом добио друго име и презиме.

У средњовјековном периоду, у Гацку и у Церници живјела је породица Тасовчићи. Један од њих био је Радомир Тасовчић који се у Дубровник одселио и ту живио са супругом Станом, кћерком Прибоја Богавчића.³³ Када су склопили брак није нам познато. Поред Гачана, и из Фатнице код Билеће одлазила је млада популација у Дубровник, ту се женила и остајала. Један од њих био је и Јован Осерковић који је имао статус становника града Дубровника. Октобра 1400. године Јован је писмено потврдио да је примио у мираз 20 перпера, седам гроша и нешто сребрнине од супруге Марије, бивше служавке Николе Гундулића.³⁴ У каснијем периоду Јован Осерковић помиње се као ситни трговац у Дубровнику који је крајем 1405. године пословао са Петром Рубеи из Перуђе.³⁵

Из Фатнице је била Мила, кћерка православног попа Новака. Она је као самохрана мајка одгајала своје три кћерке. Милу из Фатнице пронашао је Иван Тонковић са острва Мљета, и уз њену сагласност примио је да са њим и његовом дјецом заједно живи. Обећао јој је да може да доведе и своје три кћерке. Иванова супруга је била жива и са Ивановим поступком је била сагласна, јер је због болести куге напустила мужа и шесторо дјеце, и отишла лепрознима. Иван је обећао да ће Милу оженити, тражио је и добио одобрење за женидбу од господина викара.³⁶

Почетком августа 1487. године у дубровачким изворима наводи се Радибрат Радовчић из села Калца из Ватнице, из дијела Босне. Радибрат се одселио у Дубровник гдје је радио као занатлија – кожар.³⁷ Десет година касније Радибрат Радовчић кожар обавезује се да ће по дубровачком

et recepi a Franco Budisalich fratre dicte uxoris mee michi dante et solvente pro dote et perchiuio predictas uyperperos sexaginta Quam dotem habui et recepi secundum more et ordines et consuetudinem Ragusii. DAD, Lib. Dot. VI, f. 117 (16. XI 1448).

³³ DAD, Tes. Not. XIII, f. 7–7' (13. III 1438).

³⁴ Ego Juan Oserchouich de Vetnizam habitare Ragusii confiteor quod super me et super omnia bona mea habui et recepi a Maria olim famulam Ser Nicholay de Gondula pro dote seu perchiuio ipsius Marie uxoris mee legitime uyperperos viginti grossorum et paria tria cellarum argenti secundum consuetudinem Ragusii. Ser Paulus de Gondola iudex et ser Marinus Russchi de Gondloa testis. DAD, Lib. Dot. III, f. 41 (20. X 1400).

³⁵ Yuan Oserchouich mercator perlabuch in Ragusio facit manifestum quod ipse vendidit Ser Petro Rube de Perusio habitanti in Nerento unam cobellam morellam pro uyperperis undecim et gross. sex [...]. DAD, Div. Canc. XXXV, f. 247 (29. V 1405).

³⁶ Ћирковић 1964: 217; Тошић 2006: 141–143.

³⁷ DAD, Lib. Dot. IX, f. 9' (1. VIII 1487).

обичају дати мираз и осталу дјевојачку спрему за удају рођаке, зване Томазина. Њен изабраник био је Лука Вукмановић.³⁸ У Дубровник су се удале и дјевојке из Љубиња. Једна од њих била је Богна, кћерка покојног Цветана која се удала фебруара 1384. године за морнара Илију Тврдојевића. Према дубровачком обичају у мираз је донијела 40 перпера.³⁹

Из Љубиња је била и Радослава кћерка Милогоста Кваленовића, бивша служавка златара Љубише Јовановића. Љубињка Радослава удала се за Радокну Вукшића, чешљара вуне. Њен послодавац златар Љубиша, обезбиједио јој је мираз у износу од 70 перпера, затим хаљине и сребрнину у вриједности од 30 перпера.⁴⁰

Током XIV вијека у брачним уговорима у Дубровнику евидентирани су и Невесињци. Из Невесиња је био Стојша Обрадовић који се оженио 25. јула 1381. године. Невесињац је склопио брак са Доброславом, кћерком покојног Обрада Клаповића, која му је у мираз донијела 60 перпера.⁴¹

Бољесав Првојевић из Невесиња који је наведен као становник Дубровника, у књигама мираза евидентиран је 8. маја 1393. године. За поменутог Невесињаца удала се Катарина, служавка Пасквала Рестића, која је у мираз донијела два пара сребрних минђуша, два одјевна предмета и 30 перпера. Међутим, у случају да Катарина нема насљедника из легитимног брака, дужна је да врати мираз Паску или његовим насљедницима.⁴²

И у XV вијеку у књигама које се односе на мираз евидентирани су Невесињци. Дана 3. маја 1407. године помиње се дубровачки грађанин

³⁸ DAD, Pac. Mat. III, f. 33 (16. I 1497).

³⁹ Ego quidem Helias Tuerdoeuich marinarius confiteor quod super me et super omnia mea bona, pro dote san perchiuio Bogne uxoris mee, filie condam Zvetani di Lubigna habui et recepi dicta Bogna uxore mea yperperos quadragintam secundum consuetudinem Ragusii. Ser Michaelus de Gondola iudex et Nixa Minçinouich testes. DAD, Lib. Dot. II, f. 113' (5. II 1384).

⁴⁰ Ego Radochna Vochxich pectionator confiteor quod super me et omnia mea bona pro dote et perchiuio Radossaue filie Milogost Qualenouich de Lubigna olim servitialis Lubisse Juanouich aurificis et uxoris mee et habui et recepi ab ipso Lubissa pro dote et perchiuio predictis yperperos septuaginta [...]. DAD, Lib. Dot. VI, f. 89 (17. XI 1446); Динић-КНЕЖЕВИЋ 1995: 149; 2002: 482.

⁴¹ Ego quidem Stoysa Obradouich olim de Nevesigna confiteor quod super me et super omnia mea bona pro dote seu perchivio Dobroslaue uxoris mee et filie condam Obradi Chlapouich habui et recepi a dicta Dobroslaue uxoris mea yperperos sexaginta secundum consuetudinem Ragusii ser Ziue quondam Mathe de Menze Judex et ser Clemes Vite de Goze testes. DAD, Lib. Dot. II, f. 93 (25. VII 1381).

⁴² Ego Boglieslaus Peruoieuch de Neuesigna nunc habitator Ragusi confiteor quod super me et super omnia mea bona pro dote seu perchivio Chatarine famule ser Pasque de Rasti uxoris mee habui et recepi [...]. DAD, Lib. Dot. II, f. 145' (8. V 1393).

Радослав Славчић из Невесиња. Његова супруга била је Радослава, ћерка Раткова, која је била дојиља (*nutrica*) сина дубровачког племића Ловра Соркочевића. Радослава је по дубровачком обичају у мираз донијела четрдесет перпера.⁴³

И Никола Стојковић из Невесиња, који је имао статус дубровачког становника, такође је евидентиран у књигама мираза. Он се оженио Станом, кћерком покојног Петроја, која је према уговору од 3. јануара 1420. године у мираз донијела кућу, недалеко од цркве Св. Николе код Пила.⁴⁴

Поред мушке популације која се женила у Дубровнику, и дјевојке из Невесиња удавале су се у Дубровник. Једна од њих била је Радна, кћерка Станца која је у Дубровнику посједовала половину дрвене куће.⁴⁵

Да би остали на подручју Дубровника и остварили разна права, Захумљани и Требињци преко брачних веза постајали су „домазети” или „припузи”. Тако се обично у Херцеговини називају они који су отишли да живе на жениној имовини са њеним родитељима. Један од таквих био је Гачанин Богоје Радинчић, који се населио у Ријеку дубровачку, у кућу код свога пунца (таста) Тврдина Озројевића, који највјероватније није имао мушког насљедника. Прије тога, Гачанин Богоје писмено се обавезао да ће оженити Тврдинову кћерку Мару када за то дође вријеме, која је највјероватније била малолетна. Поред тога, Богоје је пристао да наредних 15 година живи са пунцем Тврдином у кући, служи га и слуша његове заповијести, као да му је отац. Током поменутог времена, сву зараду морао је да преда у кућу Тврдину. Уколико прије истека рока умре поменута Мара, Богоје је био дужан да 15 година и даље живи у кући са Тврдином.⁴⁶

На сличне услове пристао је октобра 1436. године и Иван Миошић из Дабра, који је такође као и Богоје дошао да живи у Ријеку дубровачку, у кућу код пунца Радослава Влахотића. Дабранин Иван Миошић и Радослав Влахотић склопили су такав споразум, да Радослав у своју кућу прима зета Ивана и прихвата га као свог сина, да заједно станују и раде, све док Радослав и његова супруга буду живи. Иван је морао да их поштује и слуша као син и сматра их родитељима. Иван се обавезао да ради за интерес домаћинства и зараду улаже у кућу заједно са пунцем

⁴³ DAD, Lib. Dot. III, f. 87 (3.V 1407).

⁴⁴ Ego Nicola Stoichouich de Nevesigna habitator Ragusii confiteor quod super me et omnia bona mea pro dote et perchiuiu Stanize filie olim Peruoie uxoris mee ab ipsa Staniza in dante in dotem et pro dote et perchiuiu unam domum de marchie portam in sexterio sancti Nicole ultram Plateam [...]. DAD, Lib. Dot. V, f. 1 (3. I 1420).

⁴⁵ ПЕКИЋ 2007: 99.

⁴⁶ МАНДИЋ 2000: 470; ТОШИЋ – ИСАИЛОВИЋ 2011: 83.

Радославом. Поред тога, Дабранин је имао обавезу да заједно са пунцем обезбиједи мираз за двије своје свастике, односно двије Иванове кћери. Такође је пристао на услов, да га пунац Радослав може и отјерати са породицом и да при том ништа од њега не смије тражити, уколико не буде послушан.⁴⁷

У истом периоду у Дубровнику се оженио и Миљ Прибетић из Дабра. Дана 13. октобра 1436. године, потврдио је да је од своје супруге Милане, кћерке покојног Љубоја, на име мираза примио 60 перпера и пет гроша дубровачких.⁴⁸

У литератури је истакнуто да је у средњовјековној Босни брак био по обичајима земље заснован на обећању а не на заклетви младенаца, и самим тим сматран је друштвеном а не црквеном институцијом.⁴⁹

Такође се сматра да је и у Травунији и у Захумљу, који су од друге половине XIV вијека били под управом босанских владара, брак био у сфери обичајног права. Утврђено је да жена своје мужу није доносила ништа изузев себе, јер је он узимао као кућницу. Како је то изгледало, донекле свједочи и изјава Станиславе која се удала за Милосава из Драчевице и са њим живјела у законитом браку. Октобра 1438. године Станислава се жалила да ју је муж без разлога истјерао из куће и по обичају Босанаца и патарена, довео другу жену.⁵⁰ О њиховом браку ипак је расправљао црквени суд у Котору, који је донио одлуку да Милосав мора „поново примити речену Станиславу његову жену и према њој се опходити као према законитој супрузи како је био признао”.⁵¹

Исти проблем, као и поменута Станислава, имала је Јелка из Врсиња која је 1451. године оптужила законитог супруга да ју је истјерао из куће, а умјесто ње довео другу жену.⁵²

Чињеници да у Захумљу и Травунији невјеста није доносила мираз, супротставила се изворна грађа. Марча, сестра Рајана Јуринића из Виталине удала се у Дабар, и дошла у кућу Новаковића, званих Зунићи. Марча је са собом у мираз повела и једну кобилу, коју јој је дао њен брат Рајан.⁵³

⁴⁷ Пекић 2005: 155; Тошић 2012: 341–347.

⁴⁸ *Ego Migl Pribetich de Dabar confiteor quod super me et omnia mea bona pro dote et perchivio Millana filia condam Gliuboe uxoris mee [...]. DAD, Lib. Dot.V, f. 140' (13. X 1436); Тошић 2005: 91–92.*

⁴⁹ Тошић 2006б: 157–162.

⁵⁰ Динић-Кнежевић 1974: 62–63; Влехова-Ћелевић 2002: 39–40.

⁵¹ Детаљно о овом судском процесу види: Тошић 2004: 123–127.

⁵² Тошић 2006б: 159–161.

⁵³ DAD, Lam de for. VI, f. 139' (15. VIII 1425).

Тврдисав Бјељанковић из села Лапашића из Дабра код Билеће, оже- нио се Вукушом, кћерком Радослава Томановића из Површи, из Бије- линића код Требиња. Након извјесног периода, из непознатих нам раз- лога, Дабранин Тврдисав заједно са браћом Брајаном и Божишом, те ро- ђаком Богутом, претукао је супругу Вукушу и отјерао је из куће. Из оп- тужнице сазнајемо да је супротно обичајима, мираз који је Вукуша до- нијела: стоку, тканине, одјећу и друге ствари, Дабранин Тврдисав задр- жао за себе.⁵⁴

У знаменитом дјелу *Књига о умјећу њривања*, чувени дубровачки трговац Бенко Котруљевић истиче да жена не мора да буде богата, већ мора да буде лијепа, морална, и из поштене породице. Поред осталог он даље наводи, да жена мора бити разборита, постојана, озбиљна, мила, марљива, блага, чедна, радна, умјерена у јелу и пићу, оштроумна и уви- јек запослена, јер су нерад и сиромаштво узрок дубоког пада жене.⁵⁵

У архивским серијама Дубровачког архива које се односе на брач- не уговоре и мираз, велики је број докумената у којима се помињу дје- војке, најчешће бивше служавке, са различитих подручја Требињске об- ласти и Хумске земље које се удају у Дубровник. За разлику од њих, ри- јетки су уговори гдје се невјесте из Дубровника удају у његово залеђе. Међутим, Вукоје Стјепејевић из Мириловића довео је супругу из Ду- бровника у свој катун. Вукоје је у Дубровнику пронашао Радославу, кћерку Дражине, која је одслужила уговорено вријеме и добила слобо- ду. Дана 13. априла 1393. године Вукоје Мириловић запресио је Радо- славу и обећао јој да ће је повести са собом да започну заједнички жи- вот. Уколико не буде жељела да остане са њим у катуну обавезао се да ће је вратити у Дубровник, у супротном би подлијегао плаћању казне Дубровачкој комуни у износу од 50 дуката.⁵⁶

И у катуну Мириловића невјесте су са собом доносиле мираз. Да је то тако, потврђује оптужница коју је подигла у Дубровнику, септембра 1468. године, извјесна Арменка против свог супруга Борисава Добрие- ковића влаха Мириловића. У оптужници је навела да је њен супруг Бо- рисав заједно са двојцом синова Сладојем и Божом, те његовим нећа- ком Бољесавом, сином Богете, покушао да је прода Турцима. Истовре- мено је изјавила да је мираз који је донијела са собом у вриједности од 50 перпера и друго, њен супруг задржао за себе.⁵⁷

⁵⁴ Тошић 2005: 93.

⁵⁵ KOTRULJEVIĆ 2005: 155–156.

⁵⁶ DAD, Div. Can. XXX, f. 12' (13. IV 1393); Динић 1967: 62–63.

⁵⁷ Динић 1967: 144–145.

Највјероватније овај брак Борисаву из Мириловића није био први, а поменути његови синови Сладоје и Божо били су из његовог ранијег брака и покушали суда продају своју маћеху.

За разлику од поменутих, знатно лошије прошла је Љубисава Тасовчић. Љубисава се удала за Радуна Милићијевића влаха Малешевца у село Корита смјештено између Билеће и Гацка. Њен брат Милић Тасовчић радио је као чешљар вуне у Дубровнику. Дана 21. јануара 1466. године, Милић Тасовчић оптужио је свога зета Радуна Милићијевића да је продао његову сестру, односно своју жену Љубисаву, Турцима за девет дуката.⁵⁸

Један влах Враговић умјесто кући, своју вјереницу повео је и продао Турцима.⁵⁹

Из влашких катуна становништво се насељавало у средњовјековном Дубровнику, гдје су након испуњења различитих услова добијали дубровачко грађанство. На подручју Врањске и Влаховића, насељени су били власи Влаховићи. Почетком 1396. године Добрец Браљеновић из катуна Влаховића који се населио у Дубровник, потврдио је да је примио мираз у износу од 30 перпера од супруге Радославе.⁶⁰

Из катуна Бобана, у Дубровнику се оженио Радовин Радић, који је 1411. године потврдио пријем мираза. Његова супруга Радна у мираз му је донијела 70 перпера. Из истог катуна био је и Херак Вукотић који се нешто касније у Дубровнику оженио Марком, служавком Андрије Растића, која је у мираз донијела 80 перпера.⁶¹

И из катуна Пилатоваца, у околна насеља Дубровника удавале су се младе дјевојке. У Жупу дубровачку, за Живка Медошевића била је удата Вукосава, кћерка Радосава Бошиковића из села Пилатоваца код Билеће.⁶²

У Дубровник се удала Јелуша Милићијевић из Мириловића, чији је катун био смјештен у Храсну. Њен супруг био је Христифор из Угарске драбант у Дубровнику. Христофор је био у дубровачкој војсци и обаваљао је дужност чувара. Када је и под којим околностима наведена Јела ступила у брак са Мађаром Христифором, није нам за сада познато. Ме-

⁵⁸ Динић 1967: 137.

⁵⁹ DAD, Lam de for. XLI, f. 140'.

⁶⁰ DAD, Lib. Dot. III, f. 22; НРАВАК 1956: 31; Динић-Кнежевић 1995: 181. Увидом у књигу мираза, наведени уговор је избрисао, а страница је потпуно изблиједила и празна.

⁶¹ DAD, Lib. Dot. III, f. 114'; VII, f. 46'; Динић-Кнежевић 2002: 181.

⁶² DAD, Div. Canc. LXIX, f. 16 (24. X 1459); ПЕКИЋ – ТОМАНОВИЋ 2006: 42.

ђутим, Јела је умрла релативно млада и по дубровачком обичају саставила је тестамент. Јела је тестаментом завјештала један златни дукат својме оцу Милићу. За једног од епитропа, одредила је Вукосава Вукшића, подстригача сукна из Дубровника који је требало да изврши њену посљедњу вољу. Након Јелине смрти њен брат Радич Милићијевић из Храсна из Мириловића, дошао је у Дубровник и обавезао се Вукосаву Вукшићу да ће предати један златни дукат Милићу, његовом и Јелином оцу. Том приликом, поред Радича Милићијевића, који је био први дужник, били су присутни и његови јемци: Марко Ветериновић, Обрад Богуновић и Вукосав Михаиловић из мјеста Мириловића.⁶³

Процес иселавања становништва са подручја Хумске земље и Требињске области у средњовјековни Дубровник био је присутан вијекови-ма. Узроци су били различити, о чему постоји и обимна литература. Становништво са овог подручја, првенствено млада популација, одлазило је у Дубровник да пронађе посао и изучи неку занатску вјештину. Они који су имали намјеру да трајно остану у Дубровнику, покрштавани су и са православља прелазили на католичанство. У Дубровнику су се женили и удавали по обичајима града. Један дио мушке популације, у својству „припуза”, или „домазета” долазио је у кућу своје супруге, и пристајао да буде потчињен домаћину куће, својме пунцу (тасту). Приликом склапања бракова у Дубровнику, незаобилазну улогу имало је католичко свештенство. За разлику од Дубровника, у Требињској области и Хумској земљи у брачним везама, поред православних канона, велику улогу имало је и обичајно правно.

На крају је неопходно истаћи да питање брачних веза средњовјековног становништва Хумске земље и Требињске области, није истраживачки завршено. Ни овим радом не претендујемо да разматрано питање прикажемо у цјелини, већ да систематизујемо објављену и необјављену грађу, проширимо и употпунимо ранија сазнања која ће послужити као основа за наредна истраживања.

⁶³ Radiz Milichieulich de Crasno de Mirilouich confessus fuit ex habuit et recepit a Vuchossauo Vuchxich cimatore de Ragusio epitropo testamentu olim Jelusse uxoris Christofori Hungari drabant ducatum unum auri quem dicta Jelussa dimisit Milichio patri suo in ultimo suo testamento [...] Radiz fratrem dicte Jelusse dare et consignare promisit eidem Milichio patri dicte condam Jelusse confessus fuit habuisse et recepisse a dicto Vuchossauo epitropo totum prociuum unius ensis. Qui Radiz tanquam principalis et Marcus Veterinouich, et Obrat Bogunouich et Vuchossavus Michailouich de loco Mirilouich tanquam plegii quod dicto Radiz [...]. DAD, Div. Not. LXVI, f. 17 (19. IV 1485).

НЕОБЛАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD):

Debita Notariae (Deb. Not.), XXXVI (1463–1464); XXXIX, (1470–1471).

Diversa Notariae (Div. Not.), XII (1413–1419); XLIII (1459–1460); LXVI (1485–1486).

Diversa Cancellariae (Div. Canc.), XXX (1392–1394); XXXV (1403–1405); LXXV, (1471–1473).

Lamenta de foris (Lam. de for.), VI (1424–1426); VIII (1428–1430); XXXVI (1464–1465); XL, (1468).

Liber dotium notariae (Lib. Dot.), I, (1348–1349); II, (1380–1391); III, (1380–1412); V (1420–1439); VI, (1439–1450); VII (1460–1472); IX (1495–1496).

Pacta matrimonialia Notariae (Pac. Mat. Not.) III (1495–1502).

Testamenta Notariae (Test. Not.) XIII (1437–1445).

Библиотека Историјског института САНУ:

Genealogia Cingria, L' origini e genealogie dei cittadini Ragusei che furono in officio delle confraternitate di S. Antonio (*Genealogia Cingria*).

ОБЛАВЉЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Динић 1967: Михаило Динић. Из Дубровачког архива. *Зборник за историју, језик и књижевности српског народа* III. Београд: Српска академија наука и уметности.

Динић-Кнежевић 1974: Душанка Динић-Кнежевић. *Положај жена у Дубровнику у XIII и XIV веку*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Динић-Кнежевић 1995: Душанка Динић-Кнежевић. *Миџације становништва из јужнословенских земаља у Дубровник током средњег века*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности огранак у Новом Саду – Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за историју.

Динић-Кнежевић 2002: Душанка Динић-Кнежевић. Становништво са поседа Косача у средњовековном Дубровнику. *Српска проза данас; Косаче оснивачи Херцеговине*. Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, Научни скуп историчара у Гацку (пр. Р. Братић). Билећа – Гацко – Београд: Просвјета – Фонд Светозар и Владимир Ћоровић, 477–493.

Ђурић 1964: Војислав Ђурић. *Дубровачка сликарска школа*. Београд: Српска књижевна задруга – ИП „Просвета”.

Мандић 2000: Новак Мандић. *Српске породице војводства Светио Саве*. Гацко: Аутоново издање.

Пекић 2005: Радмило Пекић. *Жуја Дабар у средњем вијеку*. Билећа: СПКД „Просвјета”.

Пекић – Томановић 2006: Радмило Пекић, Богдан Томановић. Постанак имена Билећа. *Српска слободарска мисао* 19/56, 36–45.

Пекић 2007: Радмило Пекић. Невесињци на служби у Дубровнику у XIV и XV вијеку. *Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици* XXXVI, 89–102.

Пекић 2014: Радмило Пекић. Уговор о раду у Дубровнику Радована Ђурђевића Мирлиловића. *Грађа о прошлости Босне* 7, 27–34.

Пекић 2016: Радмило Пекић. Дубровачка антунинска породица Градојевић-Братугових, поријеклом из Требнића. *Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици* XLVI/4, 179–199.

- САМАРЦИЋ 1948: Радован Самарцић. Подмладак дубровачких трговаца и занатлија у XV и XVI веку. *Зборник сџуденџских сџџручних радова* VI, 64–78.
- ТОШИЋ 2004: Ђуро Тошић. Примјер брачне бигамије „more bosignanorum et patarinorum”. *Мешовиџа ирађа (Miscellanea)* XXII, 123–127.
- ТОШИЋ 2005: Ђуро Тошић. *Средњовјековна хумска жуђа Дабар*. Студије, књ. I, Београд: Историјски институт.
- ТОШИЋ 2006а: Ђуро Тошић. Неколико примјера покатоличавања становништва из средњовјековне Босне. *Мешовиџа ирађа (Miscellanea)* XXVII, 136–138.
- ТОШИЋ 2006б: Ђуро Тошић. Примјер брачне бигамије „contra sacramentum matrimonii”. *Мешовиџа ирађа (Miscellanea)* XXVII, 157–162.
- ТОШИЋ – ИСАИЛОВИЋ 2011: Ђуро Тошић, Невен Исаиловић. *Бојоје Радинчић из Гацка – домазетство између службе (servitium) и посињења (affiliatio)*, *Мешовиџа ирађа (Miscellanea)* XXXII, 75–85.
- ТОШИЋ 2012: Ђуро Тошић. Иван Миошић из Дабра – домазет у улози будућег кућног домаћина. *Гласник Удруђења архивских радника Републике Српске*, година IV, бр. 4, 341–347.
- ЂИРКОВИЋ 1964: Сима Ђирковић. *Херцеј Сџефан Вукчић Косача и њејово доба*. Београд: Научно дело и Српска академија наука и уметности.
- ХРАБАК 2008: Богумил Храбак. *Из сџарије џрошлосџи Босне и Херцејовине*. Књ. IV, Београд: ауторово издање.
- ХРАБАК 2003: Богумил Храбак. *Из сџарије џрошлосџи Босне и Херцејовине*. Књ. I, Београд: ауторово издање.
- *
- BLEHOVA-ČELEBIĆ 2002: Lenka Blehova-Čelebić. *Žene srednjovjekovnog Kotora*. Podgorica: CID.
- DINIĆ-KNEŽEVIĆ 1974a: Dušanka Dinić-Knežević. Migracije stanovništva iz bližeg zaleđa u Dubrovnik u XIV веку. *Jugoslavenski istorijski časopis*, 1–2, 19–40.
- KOTRULJEVIĆ 2005: Benedikt Kotruljević. *Knjiga o umijeću trgovanja*. Zagreb: Binoza press.
- FISKOVIĆ 1949: Cvito Fisković. *Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. stoljeća*. Split: Starohrvatska prosvjeta, III (1).
- HRABAK 1956: Bogumil Hrabak. O hercegovačkim vlaškim katunima prema poslovnoj knjizi Dubrovčanina Dživana Pripčinovića. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, nova serija, (Istorija i etnografija)*, XI, 29–39.
- HRABAK 1973: Bogumil Hrabak. Momci iz Hercegovine i Bosne u dubrovačkom занаству, трговини и поморству u XIV, XV i XVI stoljeću. *Prilozi Instituta za istoriju*, IX/1, Sarajevo, 23–62.
- PEŠORDA-VARDIĆ 2012: Zrinka Pešorda-Vardić. *U predvorju vlasti, Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku – Hrvatski institut za povijest.
- SIVRIĆ 1999: Marijan Sivrić. Srednjovjekovna župa Dabar, u: Pavao Anđelić, Marijan Sivrić i Tomislav Anđelić. *Srednjovjekovne Humske župe*. Mostar: Ziral.
- ŠOLJIĆ – ŠUNDRICA – VESELIĆ 2002: Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272 / *Liber Statutorum Civitatis Ragusi compositus anno MCCLXXII* (Priredili i na hrvatski jezik preveli Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić; Uvodnu studiju napisala Nella Lonza).

Radmilo Pekić

MARITAL RELATIONS BETWEEN THE PEOPLE FROM ZAHUMLJE AND
TREBINJE IN DUBROVNIK (14TH AND 15TH CENTURY)

Summary

This paper examines marriage contracts of people who moved into the mediaeval Dubrovnik from the Zahumlje and Trebinje areas on the basis of historical records and literature.

In the Middle Ages, Dubrovnik was the main centre that people from Zahumlje and Trebinje moved into massively. In order to become citizens of Dubrovnik, one of conditions that existed was for them to start a family in the city. They assented to the change of religion and identity. Those people got married in Dubrovnik, obtained possession by observing laws and customs of the city. In accordance with the customs in Dubrovnik, upon entering marriage, women brought dowry. However, immigrant women from Zahumlje and Trebinje, who most frequently worked as servants, had their dowries paid by their employer.

A considerable number of men, who most frequently worked as apprentices, coped with difficulties in all sorts of ways, and did not return to their homeland, but married in Dubrovnik and stayed there permanently. Some of them moved into their wives' houses and consented to living and working under the command of their fathers-in-law, who were householders.

Unlike Dubrovnik, marital relations in Zahumlje and Trebinje were maintained according to principles of the common law, in other words 'according to the customs of the people from Bosnia'.

Key words: marriage, contracts, Dubrovnik, Zahumlje, Trebinje.

*Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за историју*

*Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
Одсек за историју
bijeljani@yahoo.com*